

MARTA GUZOWSKA (IA UW),

ASSAF YASUR-LANDAU (INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY, TEL AVIV UNIVERSITY)

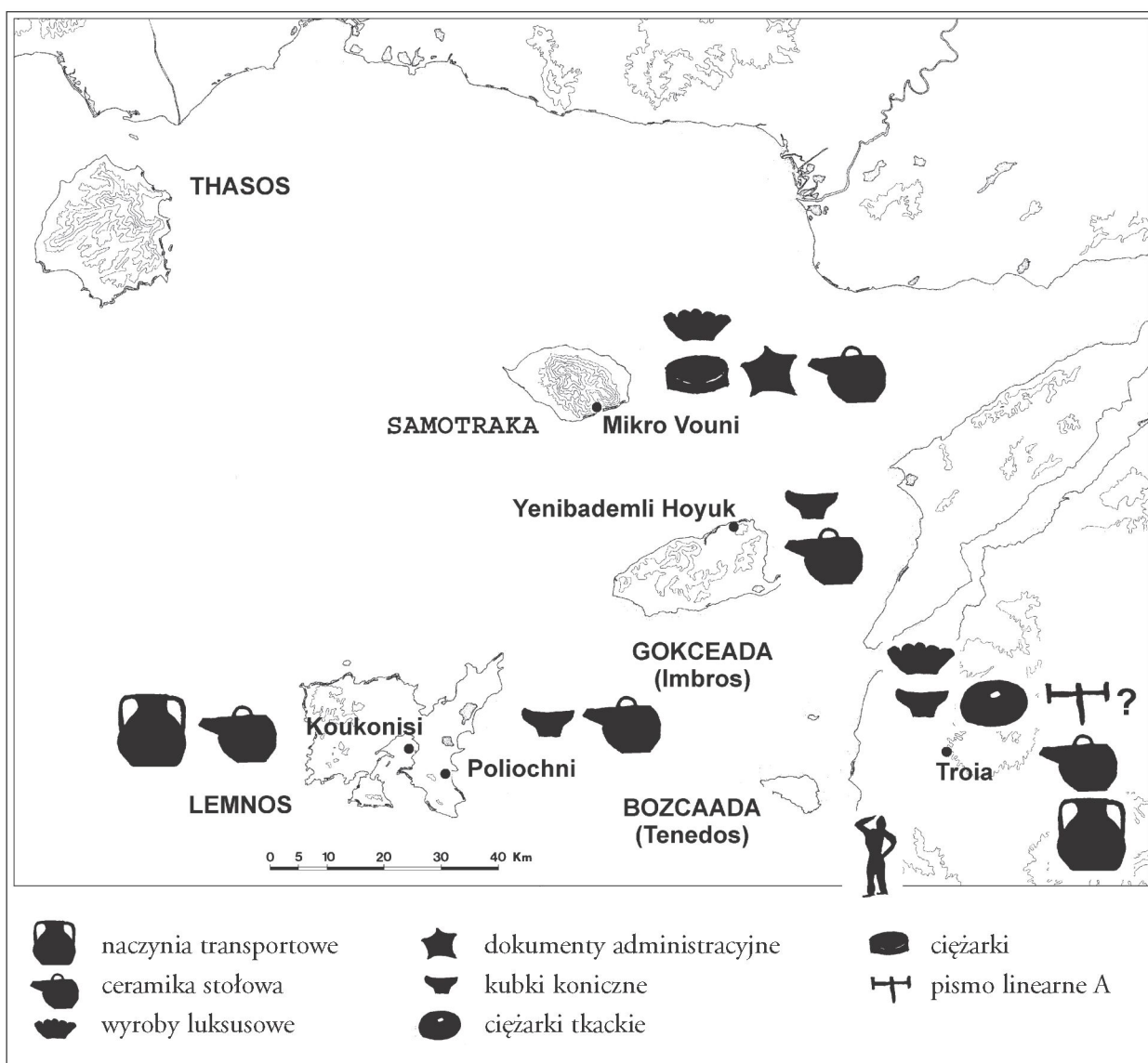
MINOJCZYCY ANTE PORTAS... ŚLADY MINOJSKICH ODDZIAŁYWAŃ W PÓŁNOCNO-WSCHODNIEJ CZĘŚCI BASENU MORZA EGEJSKIEGO

Wprowadzenie

Celem artykułu jest rozważenie, czy Minojczycy byli fizycznie obecni w północno-wschodniej części basenu Morza Egejskiego, u bram Cieśniny Dardanelskiej i czy obecność ta przybrała w jakimkolwiek okresie ustabilizowaną formę. Innymi słowy – próbujemy ustalić, czy, gdzie i kiedy w omawianej części świata zaobserwować można zmianę kultury materialnej o takim

charakterze i intensywności, które świadczyłyby o obecności grup ludnościowych przybyłych „skąd inąd”.

Naczelnym warunkiem, jaki musi spełniać każda praca na temat oddziaływań interregionalnych, jest ustalenie podstawowej metodologii, jaka zostanie wykorzystana do wyizolowania śladów obcych oddziaływań spośród lokalnych zespołów kultury materialnej, zidentyfikowania ich i przeanalizowania.

Szczegółowe analizy zespołów kulturowych związanych z oddziaływaniami minojskimi były prowadzone przez Branigana,¹ Wienera,² Cadogana,³ Melasa⁴ i Schofield.⁵ Prace te dały początek nie tylko identyfikacji zamorskiej obecności Minojczyków, ale pozwoliły zróżnicować typy oddziaływań minojskich na podstawie zmian w kulturze lokalnej. W rezultacie stworzono typologię oddziaływań oraz odpowiednią terminologię – „słownik” kolonizacji minojskiej. W podobny sposób wielu badaczy, np. Kilian,⁶ Schallin⁷ oraz Smith⁸ identyfikowało oddziaływania mykeńskie. Wszyscy wspomniani badacze znacznie rozwinęli metodologię studiów nad migracją egejską poprzez wykorzystanie casusów historycznych i antropologicznych.

Pozostałości minojskich oddziaływań na obszarze północno-wschodniego basenu Morza Egejskiego są jednak niezbyt liczne. Inaczej niż np. w przypadku Miletu,⁹ nie odnaleziono tutaj śladów koncentrujących się wyraźnie na obszarze jednego stanowiska. Ponieważ baza źródłowa jest bardzo uboga, przy jej opisie musimy porzucić tradycyjny „słownik” kolonizacji minojskiej. Przy obecnym stanie wiedzy nie ma możliwości zidentyfikowania w północno-wschodnim basenie Morza Egejskiego oddziaływań takich jak „community colonies”, „long distance trade”, „military occupation” etc., które odkryto np. na wyspach Cykladzkich. Ponadto stworzenie typologii fenomenów takich jak migracja, kolonizacja itp. we wszystkich kręgach kulturowych jest zadaniem trudnym; świadczą o tym bardzo liczne próby uporządkowania, opisanie i klasyfikacji tych zjawisk dokonywane przez socjologów, antropologów i archeologów.¹⁰ Konieczność zastosowania przy tej okazji definicji i związanych z tym uogólnień ma swoje dobre i złe strony. Do tych pierwszych należy niewątpliwie możliwość stworzenia konwencjonalnej typologii badanych zjawisk i przez ten fakt udostępnienie ich szerokim kręgom naukowym. Jednak definicje i uogólnienia to broń obojętna. Mogą one zaciemniać prawdziwą naturę badanego zjawiska, które, zaliczone do określonej kategorii, ztraca swój wyjątkowy charakter. Poza tym definicje

niosą ze sobą nieuchronnie element interpretacyjny, którego badacze starają się unikać na tym etapie studiów. Rozwiązaniem tych problemów byłoby niewątpliwie wprowadzenie wielkiej ilości typów, charakteryzujących z jak największą dokładnością analizowane zjawiska. Im więcej typów, tym lepiej mogą one opisywać sklasyfikowane przypadki; ideałem byłaby jednak sytuacja, w której każdy konkretny przypadek charakteryzowany jest przez oddzielny typ, a to przypominałoby borghesowską mapę w skali 1:1.

Wobec wszystkich wymienionych wyżej trudności chcemy zaproponować rozwiązanie polegające na zmianie kąta widzenia. Zamiast tworzyć typy oddziaływań interregionalnych i włączać w ich ramy analizowane przypadki takich oddziaływań, proponujemy skoncentrować się na opisie zmiennych składowych każdego oddziaływania. Zamiast wyliczać nazwy wszystkich ciastek na świecie (szarlotka, napoleonka, itd.) łatwiej jest skoncentrować się na podaniu składników, ich proporcji i elementów przepisu (np. 4 jajka, szklanka mąki, 30 deko cukru pudru, rozmieszać aż masa będzie gładka), których ilość jest skończona, ograniczona i do pewnego stopnia powtarzalna. Kombinacja zmiennych pozwala stworzyć bogaty, wielowymiarowy obraz oddziaływania, o wiele lepiej opisujący jego charakter niż czynią to „płaskie” opisy typologiczne.

Analiza wpływu oddziaływań interregionalnych na lokalne kultury archeologiczne musi odbywać się w obrębie samych lokalnych zespołów kultury materialnej. Zespoły te, powstałe w rezultacie różnych rodzajów aktywności tworzących je ludzi,¹¹ dają się podzielić na takie, które związane są ze sferą aktywności domowej, kultowej, pogrzebowej, produkcyjnej, handlowej, itd.

Dotychczas nie zaobserwowano w rejonie Dardaneli żadnych dowodów istnienia minojskich obrzędów pogrzebowych. Pozostałe zespoły kultury materialnej są jednak w różnym stopniu reprezentowane.

¹ BRANIGAN 1981; 1984

² WIENER 1990

³ CADOGAN 1984

⁴ MELAS 1988; 1991

⁵ SCHOFIELD 1984

⁶ KILIAN 1990

⁷ SCHALLIN 1993

⁸ SMITH 1987

⁹ NIEMEIER, NIEMEIER 1997; 1999

¹⁰ Przykłady takich typologii, dotyczących głównie oddziaływań związanych z migracją podają WILLEY i LATHERAP 1956; PETERSON 1958; ADAMS 1968; TRIGGER 1968; BRANIGAN 1981; 1984; CADOGAN 1984: 13; KILIAN 1990: 447; ANTHONY 1990

¹¹ Naturalnie zespoły te nie mają jasno zidentyfikowanych granic, ponieważ różne rodzaje aktywności mogą dotyczyć jednego miejsca (np. działalność rzemieślnicza prowadzona dla potrzeb i na terenie świątyni) lub też podobne rodzaje aktywności mogą odnosić się do odmiennych przedmiotów (cf. RAPOPORT 1990: 18)

A. Zespoły związane ze sferą aktywności domowej

Jest jasne, że oddziaływania interregionalne wywierają wpływ na kulturę materialną regionu, który obejmują. Czy jednak zmiana obserwowana będzie w równym stopniu we wszystkich zespołach zabytków, czy też niektóre kategorie obiektów są na nią bardziej podatne? Ponieważ zespoły kultury materialnej są odbiciem wzorców zachowań, można do pewnego stopnia przewidzieć, które z nich będą reagować silniej na oddziaływania innej kultury, zwłaszcza zaś, które ulegną zmianie pod wpływem migracji.

Jak punkt wyjścia można przyjąć obserwacje Berry'ego,¹² że strategie akulturacyjne imigrantów obejmują sfery życia prywatnego i publicznego, i że w sferach prywatnych (takich jak dom, rodzina, społeczność, grupa etniczna) dłużej utrzymywane są wszczepione wzorce zachowań, podczas gdy sfery publiczne (takie jak miejsce pracy, działalność polityczna) będące bardziej „na wido-ku” sprzyjają przyjmowaniu nowych wzorców zachowań. Należy się więc spodziewać, że zespoły zabytków związane ze sferą działalności domowej będą lepszym wyznacznikiem pojawienia się nowych grup ludnościowych niż zabytki związane ze sferą publiczną.

Spośród różnorodnych rodzajów aktywności domowej sposoby przygotowywania żywności są jednym z najbardziej konserwatywnych aspektów kultury i podstawowym sposobem wyrażania tożsamości. Poza tym, codzienne przygotowanie żywności odbywa się wewnątrz domu i jest to aktywność mało prestiżowa; jako taka ulega niewielkim wpływom otoczenia i niewielkiej presji nowych stylów i mód, inaczej niż na przykład ubiór lub architektura. Ponadto przygotowanie i spożywanie żywności pozostawia wyraźne ślady w materiale archeologicznym

(kształt naczyń, ślady na naczyniach, pozostałości jedzenia), jest to więc sfera szczególnie ważna dla archeologa.

Jako przykład można podać „hyksoskie” osadnictwo w delcie Nilu w okresie środkowego brązu. Zmiana w kulturze materialnej obejmowała nie tylko pochówki, naczynia stołowe, broń i architekturę;¹³ charakterystycznym jej elementem było pojawienie się dwóch typów kanaanejskich naczyń do gotowania: ręcznie lepionego, płaskodennego garnka i garnka o szerokim wylewie (ang. holemouth). Szczególnie wiele tych naczyń znaleziono w Tel el-Dab`a¹⁴ i na stanowiskach w Wadi Tumilat takich jak Tel Maskhuta.¹⁵ Te garnki bardzo różnią się od współcześnie używanych typów egipskich, są jednak wykonywane lokalnie i ich powszechna obecność sugeruje istnienie głębokiej zmiany całej sfery działalności domowej związanej z przygotowywaniem posiłków.

Powróćmy więc w rejon Dardaneli, aby przyjrzeć się pozostałościom związanym z przygotowaniem pożywienia. Przeważający materiał minojski na omawianym obszarze to ceramika. Jednak nie wszystkie jej rodzaje mogą być wykorzystane do identyfikacji obecności minojskiej. Naczynia, które mogłyby być najbardziej do tego celu użyteczne – garnki i inne naczynia kuchenne – nie mogą być jednoznacznie zidentyfikowane w tym regionie. Typy garnków produkowane lokalnie od wczesnej epoki brązu, szczególnie garnki na trzech nogach (ang. tripod cooking pots), są bardzo podobne do typowych egzemplarzy kretańskich.¹⁶ Tak więc najbardziej wymowna sfera działalności domowej pozostaje poza zasięgiem badań.

Obecność kubków stożkowatych (ang. conical cups) poza Kretą jest dla wielu badaczy wyznacznikiem obecności minojskiej.¹⁷ Kubki te, liczne na terenie kolonii minojskich w południowo-zachodniej Anatolii i na wyspach Dodekanezu¹⁸ pojawiają się także w rejonie Dardaneli.

¹² BERRY 1997: 12

¹³ BIETAK 1997

¹⁴ HOLLADAY 1997: 184

¹⁵ HOLLADAY 1997: 195; REDMOUNT 1995: 186

¹⁶ W Troi są one reprezentowane przez kształt opisany przez Blegena jako D 24 w Troi I (BLEGEN et al. 1950: 75-6), Troi II (BLEGEN et al. 1950: 240), i Troi III (BLEGEN et al. 1951: 33). Naczynia te nie występują w warstwie czwartej, pojawiają się natomiast ponownie w warstwie piątej (BLEGEN et al. 1951: 248-9) i szóstej jako kształt D 38 (BLEGEN et al. 1953: 72). Naczynia tego typu znane są również w północno-wschodniej części basenu Morza Egejskiego ze stanowisk: Thermi na Lesbos (LAMB 1936: pl. IX nr 26, 210, 440, pl. XXXV nr 27, 28, 167, 210, pl. XXXVI nr 258, 301, przykłady ze średniego i późnego brązu; pl. XIX, 642), i Poliochni (BERNABÒ-BREA 1976: pl. XLIIIb, LXXI, LXXII, LXXIIIg [Periodo Azzurro];

pl. CXXXII a, b, d, e [Periodo Verde]; pl. CLIV-CLVII [Periodo Rosso]; pl. CCXIX [Periodo Giallo])

¹⁷ COLDSTREAM, HUXLEY 1972: 285; WIENER 1984; GILLIS 1990; TSIPOPOULOU, RUPP 1999; GUZOWSKA w przygotowaniu

¹⁸ Naczynia te w wielkiej różnorodności kształtów znane są z Seraglio na Kos (MORRICONE 1972-3: 282, fig. 245-6; BENZI 1992: 119, n. 3), grobów w Ialysos (BENZI 1992: 247, nr 12, 13, pl. 11h, i (IIIA:2-B z grobu 53/19 datowanego na IIIB), 345 no. 19.) i Trianda (MONACO 1941: 52, 75 n. 10, 96, 111.) na Rodos, oraz z wysp Tilos (SAMPSON 1980), Kalymnos (BENZI 1992: 119, n. 5) i Samos (HEIDENREICH 1935/6: 166; BUTTLER 1935/6: 190-6). Na wybrzeżu anatolijskim widzimy je w Iasos (LEVI 1969-70: 487, fig. 31) i Milecie (WEICKERT 1957: pl. 30.1; NIEMEIER, NIEMEIER 1997: 234, fig. 67; także informacja uzyskana bezpośrednio od Prof. W.-D. Niemeiera).

Kilkanaście naczyń tego typu znaleziono na stanowisku Yenibademli Höyük na wyspie Imbros/Gökçeada.¹⁹ Liczne kubki stożkowate pochodzą również ze stanowiska Poliochni na Lemnos.²⁰ Na obu stanowiskach nie sposób jednak dokładnie określić datowania i kontekstu naczyń.

W Troi dwa typy kubków zaklasyfikowane przez Blegena pod numerami A 47 i A 76 mogą być lokalną wersją kubków stożkowatych.²¹ Pojawiają się we wszystkich fazach Szóstej Osady.

Inne rodzaje ceramiki, takie jak ceramika stołowa oraz naczynia transportowe są związane z innymi typami oddziaływań i jako takie dyskutowane są poniżej.

Istnieje jeszcze inny rodzaj dowodów na obecność oddziaływań związanych ze sferą domową w rejonie Dardaneli. Ciężarki tkackie minojskiego typu – w kształcie okrągłego lub owalnego dysku, z otworem blisko brzegu i z wyraźnym rowkiem wzdłuż górnej krawędzi – sugerują, że tkacze w Troi posługiwali się częściowo minojską techniką.²² Ciężarki tkackie w kształcie dysku znane są w Troi od wczesnej epoki brązu, zaś szczególnie często były używane od czasów Troi IV.²³ Mimo to, szczególna cecha ciężarków minojskich, rowek wzdłuż górnej krawędzi nie występuje ani w Troi ani na innych stanowiskach Anatolii. Cecha ta pojawia się natomiast na Krecie już w okresie wczesnominojskim II²⁴ i szeroko rozpowszechnia się w okresie średniominojskim²⁵ na samej wyspie i na terenach pod silnym wpływem kultury minojskiej, włącznie z minojskimi koloniami takimi jak: Kastri na Kyterze,²⁶ Ayia Irini na Keos,²⁷ Phylakopi na Melos,²⁸ Akrotiri na Therze,²⁹ Trianda na Rodos,³⁰ czy Seraglio na Kos.³¹ Jeden z trojańskich ciężarków z wrytym znakiem w kształcie krzyża jest bardzo podobny do obiektów z Ayia Irini

z fazy IV;³² ciężarki z nacinanymi znakami są jednak generalnie bardzo popularne na terenach objętych wpływami kreteńskimi.³³

W Troi ciężarki typu minojskiego współistnieją w tych samych kontekstach z ciężarkami typowo lokalnymi. Trudno więc stwierdzić, czy tkacze stosowali czysto minojskie techniki i wzory. Z eksperymentów prowadzonych przez Jill Carrington Smith wiadomo, że do jednego krosna potrzeba dziesięć lub więcej ciężarków.³⁴ Znaleziska na wyspie Pseira u wybrzeży Krety dowodzą jednak, że krosno nie musi być obciążone ciężarkami o identycznych kształcie i masie. Wręcz przeciwnie, ciężarki z depozytów znalezionych w Plateia Building miały wyraźnie różniące się masy.³⁵ Możliwe więc, że minojskie ciężarki były w Troi stosowane w tych samych krosnach, co ciężarki lokalne.

B. Handel i administracja

Znaleziska, które świadczą o istnieniu w północno-wschodniej części basenu Morza Egejskiego śladów oddziaływań minojskich związanych z aktywnością handlową i administracyjną, pochodzą z wyspy Samotraka, ze stanowiska Mikro Vouni.³⁶ Znaleziono tam pięć minojskich dokumentów glinianych z odciskami pieczęci, ściśle powiązanych z minojskim systemem administracyjnym.³⁷ Oprócz odcisków pieczęci, na obiektach znaleziono też inskrypcje pisma linearnego A.³⁸ Zabytki datowane są mniej więcej na okres ŚM II B – ŚM III, wcześniej niż jakiegokolwiek inne inskrypcje pisma linearnego A znalezione poza Kretą.³⁹ Ostatnio dwie inskrypcje zapisane najprawdopodobniej znakami pisma linearnego A zostały również znalezione w Troi.⁴⁰

¹⁹ GUZOWSKA, HÜRYILMAZ, KULEFF, w przygotowaniu

²⁰ BERNABÒ-BREA 1976: pl. 282g, i, j, l oraz pl. 284m-p

²¹ BLEGEN et al. 1953: fig. 313: 37.1054, 37.957; kształt opisany przez Mountjoy jako miska bez wylewu (ang. lipless bowl) FS 204: MOUNTJOY 1997b: 290, nr 32, fig. 10.32; cf. także BLEGEN et al. 1953: 426, no. 21 (wczesna Troja VI)

²² GÖTZE in: DÖRPFELD 1902: 399, fig. 391; BLEGEN et al. 1953: 31

²³ BLEGEN et al. 1950: 338; BLEGEN et al. 1951: 115-6

²⁴ Np. Pseira, Plateia Building: BS/BV 436, BS/BV 435, BS/BV 445, BS/BV 449; FLOYD 1998: 108-109, fig. 42, 43; cf. także WARREN 1972: 211

²⁵ CARRINGTON SMITH 1975: 276-86

²⁶ COLDSTREAM, HUXLEY 1972: pl. 59, nr 11-16, p. 60, nr 156a oraz b 17, 374c

²⁷ DAVIS 1986: 98, pl. 38e oraz pl. 3; CUMMER, SCHOFIELD 1984 cytują setki takich znalezisk z Domu A

²⁸ ATKINSON ET AL. 1904: 214

²⁹ MARINATOS 1968; 1969: pl. 39; 1970: pl. 50

³⁰ MONACO 1941: fig. 45

³¹ MORRICONE 1972-3: 279, fig. 240

³² OVERBECK 1989: pl. 72 nr 10

³³ Cf. np. CUMMER, SCHOFIELD 1984: 52 nr 89, 90 (V), 53 nr 116, 117 (2 horyzontalne, równoległe linie), 54 nr 119-128 (horyzontalne, zakrzywione, nieregularne), 55 nr 168, 169, 77 nr 572, etc.; OVERBECK 1989: pl. 73 grupa BW nr 21 i grupa BX nr 2

³⁴ CARRINGTON SMITH 1975: 102

³⁵ FLOYD 1998: 105-106

³⁶ MATSAS 1991; 1995; CMS V Suppl. 1 B nr 321 i 327; HALLAGER 1996: 69-70 (vol. I) i 199-201 (vol. II)

³⁷ HALLAGER 1996

³⁸ MATSAS 1991; 1995; HALLAGER 1996; OWENS 1999: 591

³⁹ MATSAS 1995: 242, n. 55

⁴⁰ TRO Zg 1 i TRO Zg 2: OWENS 1999: 590 n. 34. Zabytki zostaną opublikowane przez Prof. Korfmanna.

Z Samotraki pochodzi jeszcze jeden rodzaj dowodu na aktywność handlowo-administracyjną Minojczyków. Jest to dyskoidalny ciężarek ołowiany, znaleziony również na stanowisku Mikro Vouni.⁴¹ Kalkulowana masa ciężarka to 15,9 grama (masa zachowana – 12,4 grama), co odpowiada znaleziskom podobnego typu z kręgu kultury minojskiej; podobne zabytki znane są z Akrotiri z okresu PM I A, z Ayia Irini datowane na okres PM I B i z Knossos z okresu PM III.⁴²

Przeważająca ilość wszystkich naczyń minojskich w północno-wschodniej części basenu Morza Egejskiego należy do typu ceramiki stołowej, która sama w sobie bywała często przedmiotem handlu, bądź – w przypadku kształtów zamkniętych – stanowiła dekoracyjne opakowania zawartości, którą handlowano. W Troi fragment dzbanka o otwartym wylewie (ang. hole-mouthed jar) znaleziony został w warstwie VIb.⁴³ Inny dzban kamaresowy z Troi pochodzi z wyposażenia grobu datowanego na fazę V.⁴⁴ Podobnie datowane są fragmenty naczyń z Mikro Vouni na Samotrace – większość z nich wykonano prawdopodobnie w okresie ŚM II/ŚM III A.⁴⁵ Pewna ilość stołowej ceramiki minojskiej została znaleziona w Poliochni na Lemnos, ale materiał ten nie został dotychczas opublikowany w stopniu pozwalającym oszacować ilość, charakter i datowanie naczyń.⁴⁶ Na tej samej wyspie, na stanowisku Koukonisi, znaleziono jednak również naczynia stołowe oraz duże naczynia transportowe w typie amfor, datowane przez odkrywców na okres SM III.⁴⁷ Materiał ten również oczekuje na pełną publikację.

Minojska ceramika pojawia się w okolicy Dardaneli również w późniejszym okresie, kiedy rejon ten jest zdominowany przez importy mykeńskie. Z Troi pochodzi kylikis znaleziony w fazie VIg⁴⁸ i datowany na okres

PM/PH III A; oraz dzban z fazy VIh ozdobiony dekoracją typową dla okresu PM II.⁴⁹

Depozyt egejskiej ceramiki stołowej znaleziono również na wyspie Gökçeada/Imbros, położonej na zachód od cieśniny dardanejskiej, na wspomnianym wyżej stanowisku Yenibademli Höyük.⁵⁰ Słaby stan zachowania ceramiki pozwala na częściową tylko identyfikację i datowanie materiału. Wiele fragmentów można jednak niewątpliwie przypisać do okresu PM III A1/2. Depozyt ma mieszany, minojsko-mykeński charakter i jego obecność zdaje się wskazywać na długotrwałe, ale mało intensywne, egejskie oddziaływania w tym rejonie.⁵¹

Jak sugeruje Mountjoy, większość egejskich naczyń znalezionych w Troi została prawdopodobnie wykonana na wybrzeżu anatolijskim, być może w okolicy Miletu.⁵² Ten fakt wskazuje na istnienie rozwiniętego rynku na ceramiczne produkty minojskie i mykeńskie.

Poza ceramiką stołową na terenie północno-wschodniej części basenu Morza Egejskiego znaleziono również pewną ilość naczyń transportowych wykonanych z mocno schudzonej gliny. Poza wspomnianą wcześniej amforą datowaną na ŚM III ze stanowiska Koukonisi, wszystkie inne zarejestrowane dotychczas naczynia tego typu pochodzą z Troi. Kilka dużych, typowo transportowych naczyń kabłąkowych (ang. stirrup jars) datuje się na okres PM II-PM III A1.⁵³ Blegen stwierdził również istnienie lokalnych imitacji tego kształtu wykonanych typowymi dla Troi technikami: Gray Minyan i Tan Ware.⁵⁴

Inne jeszcze obiekty sugerują istnienie rozwiniętej aktywności handlowej Minojczyków na tym obszarze. Z Troi pochodzi kilka minojskich wyrobów luksusowych,

⁴¹ MATSAS 1995: 242-3, pl. XXXVII d-e

⁴² MATSAS 1995: 242; PETRUSO 1992: 78

⁴³ G 105; BLEGEN et al. 1953: 147, fig. 360 nr 11

⁴⁴ KOREMANN 1997: 33, zwłaszcza n. 11-13, nr A7.1025.1, figs. 31, 32

⁴⁵ MATSAS 1995: 235-6, pl. XXXV a

⁴⁶ LA ROSA, CULTRARO 1997: 152-153. Bernabò-Brea w fundamentalnej publikacji stanowiska wzmiankuje jedynie bardzo pobieżnie ceramikę odkrytą w "il pozzo della piazza 106": "Questa ceramica, comparsa qui per la prima volta, e i tipo nettamente seriore rispetto a tutta l'altra ceramica raccolta a Poliochni e sembra di importazione. Essa si rillega a tipi che vanno dal medio minoico o dal medio elladico al Miceneo." (BERNABÒ-BREA 1976: 335-9).

⁴⁷ BCH 120.3, 1996, Chron. 1285, fig. 241

⁴⁸ FS 256, kształt zidentyfikowany przez Blegena jako A 85; BLEGEN et al. 1953: fig. 411.20; MOUNTJOY 1999: 271,

fig. 7 nr 29. Mountjoy uważa, że obecność w glinie płatków złotej miki dowodzi zachodnioanatolijskiego pochodzenia naczyń; MOUNTJOY 1997a.

⁴⁹ BLEGEN et al. 1953: fig. 416.9; MOUNTJOY 1999: 176, fig. 9, nr 58

⁵⁰ HÜRYILMAZ, SEVINÇ 1998; HÜRYILMAZ 1997a; 1997b

⁵¹ GUZOWSKA, HÜRYILMAZ, KULEFF, w przygotowaniu

⁵² MOUNTJOY 1997a

⁵³ Kształt zidentyfikowany przez Blegena jako D41; BLEGEN et al. 1953: nr 35.1065, fig. 330, 408.4, nr 37.1064, fig. 330, nr 36.1067, fig. 330, 408.7, 10, nr 36.1063, fig. 330, 408.8, 11, nr 34.719, fig. 330; fig. 411.2-4; MOUNTJOY 1997b: 283-5, fig. 6; MOUNTJOY 1999: 271, fig. 7 nr 27

⁵⁴ BLEGEN et al. 1953: nr 34.320, 38.1237, fig. 331; fragmenty: fig. 388 nr 3, 4, prawdopodobnie również 35.473, fig. 331, fig. 442 nr 21

takich jak fragment steatytowej wazy kwietnej (ang. blossom bowl)⁵⁵ datowanej najprawdopodobniej na okres PM I, ale znalezionej poza kontekstem;⁵⁶ kamienna lampa, którą znaleziono wmurowaną w późniejszą, rzymską ścianę;⁵⁷ plakietka z kości zdobiona charakterystycznym minojskim motywem potrójnego łuku;⁵⁸ fragmenty alabastrowych dysków⁵⁹ i naczyń wykonanych z tego surowca,⁶⁰ których minojskiego pochodzenia nie możemy być pewni, choć jest ono bardzo prawdopodobne. Na Samotrace, w Mikro Vouni znaleziono również fragment kamiennego, minojskiego naczynia⁶¹ oraz jednoczęściową formę wykonaną z zielonego łupku, przeznaczoną do odlewania ostrzy brzytw w kształcie liścia.⁶²

C. Aktywność związana z kultem i rytuałem

Ślady aktywności związanej z duchową sferą życia są często ulotne i niełatwe do uchwycenia w kontekście archeologicznym. Rejon północno-wschodniej części basenu Morza Egejskiego nie jest tu wyjątkiem. Mimo to, ślady takie, o ile dają się uchwycić, mogą być szczególnie pomocne do ustalenia obecności na danym obszarze obcego etnicznie elementu.

Zarówno Schliemann jak i Blegen chcieli widzieć w Troi ślady wpływu religii minojskiej i mykeńskiej.⁶³

Ich argumentacja nie wytrzymała jednak próby czasu. Również teoria Matsasa dotycząca minojskich korzeni sanktuarium i kultu Kabirów na Samotrace⁶⁴ nie jest poparta mocnymi dowodami.

Mimo to, w okolicy Troi istnieją dowody na wpływową pod względem ideologicznym obecność minojską.⁶⁵ Berlińskie Altes Museum posiada w swoich zbiorach brązową statuetkę tańczącej kobiety, która – jak opisano – znaleziona została w „rejonie Troady” prawdopodobnie w XIX w. n.e.⁶⁶ Obiekt ten to najprawdopodobniej oryginalny wyrób minojski, datowany na ŚM III – PM I i wykonany w stylu „płomienistym”, charakteryzującym, jak się wydaje, tylko dwa warsztaty kreteńskie – Tylissos i Ayia Triada.⁶⁷ Poza Kretą jedyne dwa inne miejsca, w których znaleziono podobne figurki to Keos⁶⁸ i rejon Smyrny (dzisiejszego Izmiru).⁶⁹ Na Krecie większość podobnych figurek pochodzi z sanktuariów, gdzie były ofiarowywane jako eks-wota.⁷⁰ Jest mało prawdopodobne, aby obiekty o tak silnym ładunku ideologicznym „podróżowały” bez wyraźnego kontekstu kulturowego i religijnego, który nie zawsze jest konieczny w przypadku „przemieszczania się” innych przedmiotów. Dlatego też figurka z „Troady”, mimo braku informacji o kontekście znalezienia, może być ważnym dowodem świadczącym o obecności w tym regionie przedstawicieli Minojczyków.

⁵⁵ GÖTZE w: DÖRPFELD 1902: 391, fig. 373; SCHMIDT 1902: nr 7905; BLEGEN et al. 1953: 17, 230, nr 38-116, fig. 298 a-c

⁵⁶ WARREN 1969: 14-17 typ datowany na okres ŚM III-PM I.

⁵⁷ Kwadrat F8, znaleziony w roku 1936: BLEGEN et al. 1953: 230 nr 38-116, fig. 298 datowanie na fazę późną Osady Szóstej. Warren wzmiankuje sześć lamp w tym typie z Krety i trzy spoza wyspy, datując je tylko ogólnie na okres młodszych pałaców: WARREN 1969: 54-5

⁵⁸ Fragment pudełka, wys. 0.042, szer. 0.042, gr. 0.003: BLEGEN et al. 1953: 263, fig. 304, nr 35-508 datowanego na fazę późną Szóstej Osady. Na temat motywu potrójnego łuku w sztuce minojskiej por. CROWLEY 1991; motyw używany był na tekstyliach (np. The Ladies in Blue Fresco z Knossos: EVANS 1921: fig. 397), z jego pomocą przedstawiano fale morskie (np. na Siege Rhyton: KARO 1930: pl. CXXII, nr 481; „Master Impression”: HALLAGER 1985), stok wzgórze (np. na Pierścieniu Minosa: EVANS 1935: 950, fig. 917), pojawia się on na ceramice (cf. PM I B przykłady z Knossos i Palaikastro: BETANCOURT 1985: pl. 20. A, C, PM II: BETANCOURT 1985: fig. 110 d; PM III A: BETANCOURT 1985: fig. 199 o)

⁵⁹ BLEGEN et al. 1953: 123, no. 37-644 fig. 298 datowane na fazę wczesną Szóstej Osady; znane są też inne przykłady z faz wczesnej i średniej Szóstej Osady: BLEGEN et al. 1953: 151, nr 33-74, fig. 298. Schmidt zarejestrował 63 przedziurawione dyski kamienne, ale nie załączył ilustracji: SCHMIDT 1902: nr 9282-9324

⁶⁰ BLEGEN et al. 1953: 208, fig. 296, 298, nr 37-791, datowany na fazę średnią Szóstej Osady. Fragment jest bardzo mały i trudno udowodnić niezbitcie jego kreteńskie pochodzenie, ale kształt bardzo dobrze pasuje do typowych minojskich

kamiennych kielichów (WARREN 1969: 36, fig. na p. 251 – wszystkie przykłady datowane na okres młodszych pałaców). Kolekcja Schliemanna zawierała kilka fragmentów naczyń alabastrowych (np. SCHMIDT 1902: nr 7910) i Götze wspomina, że podobne fragmenty zostały znalezione w depozytach Troi VI (Götze w: DÖRPFELD 1902: 402)

⁶¹ Serpentina misa pochodząca z powierzchni stanowiska (MATSAS 1995: 236, pl. XXXVb) znajduje analogie na Krecie (WARREN 1969: 244, 246, D60, D82). Grupa ta datowana jest na WM II do ŚM I/II (WARREN 1969: 22)

⁶² MATSAS 1995: 243, pl. XXXVIIIa

⁶³ SCHLIEMANN 1881: 676 nr 1429, 1430; BLEGEN et al. 1953: 96-7, pl. 47.452

⁶⁴ MATSAS 1995: 238

⁶⁵ GUZOWSKA, PERNICKA, w przygotowaniu

⁶⁶ Obiekt ten pochodzi z jednej z prywatnych kolekcji ateńskich. Po wojnie stał się własnością cesarza Wilhelma II, który podarował go do zbiorów berlińskich w 1888. Berlin Antikensmuseum, Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz inv. 8092. VERLINDEN 1984: 190, nr 33, pl. 16; SAPOUNA-SAKELLARAKIS 1995: 89 nr 153, pl. 13

⁶⁷ SAPOUNA-SAKELLARAKIS 1995: 125-8; inne przykłady figurek wykonanych w tym stylu skatalogowane zostały pod numerami 27, 40, 46, 100, 101, 109, 122, 123, 124, 133, 147, 152

⁶⁸ SAPOUNA-SAKELLARAKIS 1995: nr 147

⁶⁹ SAPOUNA-SAKELLARAKIS 1995: nr 152 – również ta figurka została znaleziona anonimowo i podarowana muzeum w XIX w.

⁷⁰ VERLINDEN 1984: 51-55

Wnioski

Im lepiej zachowany i lepiej opublikowany materiał archeologiczny i im więcej zespołów zabytków poddano analizie, tym lepsza szansa dostrzeżenia i prawidłowego zdefiniowania charakteru oddziaływania interregionalnego.⁷¹ Niestety, stan publikacji w północno-wschodniej części basenu Morza Egejskiego jest daleki od kompletnego. W przypadku fragmentarycznych danych, kiedy jedynie część zespołów zabytkowych jest znana, lub (co często na jedno wychodzi) opublikowana, należy brać pod uwagę wszystkie rodzaje oddziaływań jako możliwą przyczynę pojawienia się zmiany w materiale archeologicznym. Można też działać poprzez eliminację – wykluczając rodzaje oddziaływań, które obserwowanych zmian w zespole zabytkowym wywołać nie mogły. Można również stosować daleko idące uproszczenia i generalizacje bez próby sprecyzowania charakteru oddziaływania.

Zaprezentowane dowody wskazują na obecność trzech grup minojskich wzorców zachowań (behavioral patterns) „rozproszonych” na terenie północno-wschodniej części basenu Morza Egejskiego. Zarówno pełna identyfikacja tych zjawisk, jak też ich datowania, przysparza wielu trudności.

Przeważająca część dyskutowanego powyżej materiału pochodzi z niezbyt ściśle datowanego kontekstu; precyzyjne datowanie samych obiektów jest często również trudne. Większość obiektów pochodzi jednak z młodszego okresu pałacowego na Krecie. Zwraca uwagę spora ilość obiektów datowanych na ŚM II/III (czyli początek okresu młodszych pałaców), jak znaleziska z Mikro Vouni, kamaresowe naczynia z Troi lub amfora z Koukonisi. Może to wskazywać na intensywniejszą obecność minojską w rejonie Dardaneli w okresie, kiedy stabilizowały się również kolonie na Karpatos⁷² i w Milecie.⁷³

Chcemy postawić hipotezę roboczą, według której największa intensywność aktywności minojskiej w północno-wschodniej części Morza Egejskiego przypada na pierwszy okres intensywnej eksploracji minojskiej poza Kretą w początku epoki młodszych pałaców. W tym okresie minojskie placówki mogły być czasowo założone w wielu rejonach: w okolicy Dardaneli, na wyspach Dodekanezu, na wybrzeżu zachodnioanatolijskim i w rejonie wschodniej części basenu Morza Śródziemnego. Dalszy układ czynników społecznych i ekonomicznych sprzyjał ograniczeniu działalności zamorskiej do kilku jedynie miejsc, które stanowiły stałe bazy wypadowe i z których zamorska aktywność Minojczyków mogła być skutecznie kontrolowana.

Pozostaje jednak pytanie, czy minojska działalność w rejonie Dardaneli przejawiała się istnieniem takiej ustabilizowanej placówki, czy raczej przybrała formę okazjonalnych ekspedycji morskich, być może o charakterze *stricte* handlowym. Obecność zdefiniowanych powyżej minojskich oddziaływań sugeruje istnienie przynajmniej krótkotrwałego minojskiego osadnictwa gdzieś na omawianym obszarze. Szczególnie silnymi dowodami na istnienie takiej placówki jest obecność dokumentów administracyjnych i obiektów związanych z kultem. Ponieważ jednak ślady minojskich oddziaływań nie koncentrują się na jednym stanowisku, postulujemy stworzenie dla potrzeb opisu omawianego zjawiska terminu „centrum wirtualne”, które definiujemy jako fizycznie niezidentyfikowane „jądro”, wokół którego rozpościera się obszar rozproszonych minojskich elementów kulturowych i materialnych śladów minojskich oddziaływań na lokalną kulturę materialną. Kilka stanowisk obecnie odkopanych, ale jeszcze niedostatecznie przebadanych lub opublikowanych, może być potencjalnymi kandydatami do roli takiego centrum. Możliwe jest jednak, że centrum obecności minojskiej w północno-wschodniej części basenu Morza Egejskiego wciąż czeka na odkrycie.

⁷¹ ANTHONY 2000: 554

⁷² MELAS 1983; 1985

⁷³ NIEMEIER, NIEMEIER 1999: 544

Literatura

- ADAMS W.Y.
1968 *Invasion, Diffusion, Evolution?*, *Antiquity* 42, p. 194-215
- ANTHONY D.W.
1990 *Migration in Archaeology: The Baby and the Bathwater*, *American Anthropologist* 92, p. 895-914
- ATKINSON T.D. et al.
1904 *Excavations at Phylakopi in Melos*, London
- BENZI M.
1992 *Rodi e la civiltà Micenea* [SMEA vol. XCIV], Roma
- BERNABÒ-BREA L.
1976 *Poliochni. Città preistorica nell'isola di Lemnos*, vol. 2, Roma
- BERRY J.W.
1997 *Immigration, Acculturation, and Adaptation*, *Applied Psychology: An International Review* 46/1, p. 5-34
- BETANCOURT P.P.
1985 *The History of Minoan Pottery*, Princeton
- BIETAK M.
1997 *The Center of Hyksos Rule: Avaris (Tel el-Dab`a)*, in: E.D. Oren ed., *The Hyksos: New Historical and Archaeological Perspectives* [University Museum Monograph vol. 96], Philadelphia, p. 87-139
- BLEGEN C.W. et al.
1950 *Troy. General Introduction. The First and Second Settlements*, Princeton
1951 *Troy. The Third, Fourth, and Fifth Settlement*, Princeton
1953 *Troy, vol. III, The Sixth Settlement*, Princeton
- BRANIGAN K.
1981 *Minoan Colonization*, *BSA* 76, p. 23-33
- BRANIGAN K.
1984 *Minoan Community Colonies in the Aegean?* in: R. Hägg, N. Marinatos eds, *The Minoan Thalassocracy. Myth and Reality. Proceedings of the Third International Symposium at the Swedish Institute in Athens, 31 May-5 June, 1982, Stockholm*, p. 49-62
- BUTTLER W.
1935/6 *Vorgeschichtliches in der Stadt Samos. Nachträge*, *AM* 60/61, p. 184-200
- CADOGAN G.
1984 *A Minoan Thalassocracy?*, in: R. Hägg, N. Marinatos eds, *The Minoan Thalassocracy. Myth and Reality. Proceedings of the Third International Symposium at the Swedish Institute in Athens, 31 May-5 June, 1982, Stockholm*, p. 13-15
- CARINGTON SMITH J.
1975 *Spinning, weaving and textile manufacture in Prehistoric Greece*, (Ph.D.Diss., University of Tasmania), Hobart
- COLDSTREAM J.N., HUXLEY G.L.
1972 *Kythera: Excavations and Studies*, London
- CROWLEY J.L.
1991 *Patterns in the Aegean: Insight into the artistic vision of the Aegeans*, in: R. Laffineur, L. Basch eds, *Thalassa. L'égée préhistorique et la mer. Actes de la troisième Rencontre égéenne internationale de l'Université de Liège. Station de recherches sous-marines et océanographiques (StaReSO), Calvi, Corse (23-25 avril 1990)* [Aegaeum vol. 7], Liège, p. 219-30
- CUMMER W., SCHOFIELD E.
1984 *Keos III. Ayia Irini: House A*, Mainz
- DAVIS J.
1986 *Ayia Irini: Period V*, Mainz

- DÖRPFELD W.
 1902 *Troja und Ilion. Ergebnisse der Ausgrabungen in den vorhistorischen und historischen Schichten von Ilion 1870-1894*, Athen
- EVANS A.
 1921 *The Palace of Minos. A comparative account of the successive stages of the early Cretan civilisation as illustrated by the discovery at Knossos*, vol. I, London
 1935 *The Palace of Minos. A comparative account of the successive stages of the early Cretan civilisation as illustrated by the discovery at Knossos*, vol. IV, London
- FLOYD C.
 1998 *Pseira III. The Plateia Building*, Pennsylvania
- GILLIS C.
 1990 *Minoan Conical Cups. Form, Function and Significance* [SIMA vol. LXXXIX], Göteborg
- GUZOWSKA M.
 w przygotowaniu *Conical Cups: the Tale Retold*, in: Acts of the 9th Cretological Congress, Elounda, 1-5 October 2001
- GUZOWSKA M., HÜRYILMAZ H., KULEFF I.
 w przygotowaniu *Mycenaean pottery deposit from Yenibademli Höyük on the island of Gökçeada/Imbros*
- GUZOWSKA M., PERNICKA, E.
 w przygotowaniu *Minoan cults in Western Anatolia? On the origin of the two bronze figurines*
- HALLAGER E.
 1985 *The Master Impression. A Clay Sealing from the Greek-Swedish Excavations at Kastelli, Khandia* [SIMA vol. LXIX], Göteborg
 1996 *The Minoan Roundel and Other Sealed Documents in the Neopalatial Linear A Administration* [Aegaeum vol. 14], Liège
- HEIDENREICH R.
 1935/6 *Vorgeschichtliches in Samos. Die Funde*, AM 60/61, p. 125-83
- HOLLADAY J.S. Jr.
 1997 *The Eastern Nile Delta During the Hyksos and Pre-Hyksos Periods: Towards a Systematic/Socioeconomic Understanding*, in: E.D. Oren ed., *The Hyksos: New Historical and Archaeological Perspectives* [University Museum Monograph vol. 96], Philadelphia, p. 183-252
- HÜRYILMAZ H.
 1997a *Gökçeada-Yenibademli Höyük 1996 Yılı Kurtarma Kazısı, Kazı Sonuçları Toplantısı 19*, fasc. 1, p. 357-377
 1997b *1996 Rettungsgrabungen in Yenibademli Höyük- Imbros*, in: *The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and Early Bronze Age 18*, Urla, s.p.
- HÜRYILMAZ H., SEVINÇ N.
 1998 *1997 Gökçeada-Yenibademli Höyük Kazıları, Kazı Sonuçları Toplantısı 19*, fasc. 1, p. 311-24
- KARO G.
 1930 *Die Schachtgräber von Mykenai*, München
- KILIAN K.
 1990 *Mycenaean colonization. Norm and variety*, in: J.P. Descoedres ed., *Greek colonists and native populations*, Proceedings of the First Australian Congress of Classical Archaeology, Sydney 9-14 July 1985, Oxford, p. 445-467
- KORFMANN M.
 1997 *Troia – Ausgrabungen 1996*, Studia Troica 7, p. 1-71
- LAMB W.
 1936 *Excavations at Thermi in Lesbos*, Cambridge
- LA ROSA V., CULTRARO M.
 1997 *Poliochni on Smoke-Shroud Lemnos. An Early Bronze Age Centre in the North Aegean*, L. Mendoni ed., Athens
- LEVI D.
 1969-70 *Iasos. Le campagne di scavo 1969-70*, ASAtene 47-48 (NS 31-32), p. 461-532

MARINATOS S.

- 1968 *Excavations at Thera I*, Athens
 1969 *Excavations at Thera II*, Athens
 1970 *Excavations at Thera III*, Athens

MATSAS D.

- 1991 *Samothrace and the Northeastern Aegean: the Minoan Connection*, *Studia Troica* 1, p. 159-79

MATSAS D.

- 1995 *Minoan long-distance trade: a view from the Northern Aegean*, in: R. Laffineur, W.-D. Niemeier eds, *Politeia. Society and state in the Aegean Bronze Age. Proceedings of the 5th International Aegean Conference, University of Heidelberg, Archäologisches Institut, 10-13 April 1994* [Aegaeum vol. 12], Liège, p. 235-47

MELAS M.

- 1983 *Minoan and Mycenaean settlement in Kasos and Karpathos*, *BICS* 30, p. 53-61
 1985 *The islands of Karpathos, Saros and Kasos in the Neolithic and Bronze Age* [SIMA vol. LXVIII], Göteborg
 1988 *Minoans overseas. Alternative models of interpretation*, *Aegaeum* 2, p. 47-70
 1991 *Acculturation and Social Mobility in the Minoan World*, in: R. Laffineur ed., *Thalassa. L'égée préhistorique et la mer* [Aegaeum vol. 7], Liège, p. 169-188

MONACO G.

- 1941 *Scavi nella zona micenea di Jaliso (1935-36)*, *Clara Rhodos* 10, p. 41-178

MORRICONE L.

- 1972-3 *Coo-Scavi e scoperte nel Serraglio' e in località minori (1935-1943)*, *ASAtene* (N.S.) 34-35, p. 139-396

MOUNTJOY P.A.

- 1997a *Local Mycenaean Pottery at Troia*, *Studia Troica* 7, p. 259-267
 1997b *Troia phase VI_f and phase VI_g: the Mycenaean pottery*, *Studia Troica* 7, p. 275-94
 1999 *The Destruction of Troia VI_b*, *Studia Troica* 9, p. 253-93

NIEMEIER B., NIEMEIER W.-D.

- 1997 *Projekt "Minoisch-Mykenisches bis Protogeometrisches Milet": Zielsetzung und Grabungen auf dem Stadionhügel und am Athenatempel*, *AA*, col. 189-248
 1999 *The Minoans of Miletus*, in: P. Betancourt et al. eds, *Meletemata. Studies in Aegean Archaeology presented to Malcolm H. Wiener as He Enters His 65th Year* [Aegaeum vol. 20], Liège 1999, p. 543-554

OVERBECK J.C.

- 1989 *Keos VII. Ayia Irini: Period IV*, Mainz

OWENS G.

- 1999 *Linear A in the Aegean: The Further Travels of the Minoan Script. A Study of the 30+ Extra-Cretan Minoan Inscriptions*, in: P. Betancourt et al. eds, *Meletemata. Studies in Aegean Archaeology presented to Malcolm H. Wiener as He Enters His 65th Year* [Aegaeum vol. 20], Liège 1999, p. 583-597

PETERSON W.

- 1958 *A General Typology of Migration*, *American Sociological Review* 23, p. 256-266

PETRUSO K.

- 1992 *Ayia Irini: the Balance Weights: an Analysis of Weight Measurement in Prehistoric Crete and the Cycladic Islands* [Keos vol. VIII], Mainz

RAPOPORT A.

- 1990 *Systems of Activities and Systems of Settings*, in: S. Kent ed., *Domestic Architecture and the Use of Space*, Cambridge, p. 9-20

REDMOUNT C.A.

- 1995 *Ethnicity, Pottery and the Hyksos at Tell El-Maskhuta in the Egyptian Delta*, *BA* 58/4, p. 182-190

SAMPSON A.

- 1980 *Μινώϊκα από τήν Τήλο*, *AAA* 13, p. 68-72

SAPOUNA-SAKELLARAKIS E.

- 1995 *Die bronzenen Menschfiguren auf Kreta und in der Ägäis* [PBF I, 5], Stuttgart

- SCHALLIN A.-L.
 1993 *Islands Under Influence. The Cyclades in The Late Bronze Age and The Nature of Mycenaean Presence* [SIMA vol. CXI], Jonsered
- SCHLIEHMANN H.
 1881 *Ilios. Stadt und Land der Trojaner*, Leipzig
- SCHMIDT H.
 1902 *Heinrich Schliemann's Sammlung Trojanischer Altertümer*, Berlin
- SCHOFIELD E.
 1984 *Coming to Terms with Minoan Colonists*, in: R. Hägg, N. Marinatos eds, *The Minoan Thalassocracy. Myth and Reality. Proceedings of the Third International Symposium at the Swedish Institute in Athens, 31 May-5 June, 1982, Stockholm*, p. 45-47
- SMITH E.M.
 1987 *Household Possessions and Wealth in Agrarian States – Implications for Archaeology*, *JAnthArch* 4, p. 297-335
- TRIGGER B.G.
 1968 *Beyond History: The Methods of Prehistory*, New York
- TSIPOPOULOU M., RUPP, D.
 1999 *Conical cup concentrations at Neopalatial Petras: a case for a ritualized reception ceremony with token hospitality*, in: P. Betancourt et al. eds, *Meletemata. Studies in Aegean Archaeology presented to Malcolm H. Wiener as He enters His 65th Year* [Aegaeum vol. 20], Liège, p. 729-73
- VERLINDEN C.
 1984 *Les statuettes anthropomorphes crétoises en bronze et en plomb, du IIIe millénaire au VIIe siècle av. J.-C.* [Archaeologia Transatlantica vol. IV], Providence-Louvain-la-Neuve
- WARREN P.
 1969 *Minoan Stone Vases*, Cambridge
 1972 *Myrtos: An Early Bronze Age Settlement in Crete*, London
- WEICKERT C.
 1957 *Die Ausgrabung beim Athena-Tempel in Milet 1955*, *IstMitt* 7, p. 102-32
- WIENER M.
 1984 *Crete and the Cyclades in LM I: The Tale of the Conical Cups*, in: R. Hägg, N. Marinatos eds, *The Minoan Thalassocracy. Myth and Reality. Proceedings of the Third International Symposium at the Swedish Institute in Athens, 31 May-5 June, 1982, Stockholm*, p. 19-26
- WIENER M.H.
 1990 *The Isles of Crete? The Minoan Thalassocracy Revisited*, in: D.A. Hardy, ed., *Thera and the Aegean World III. Volume One: Archaeology. Proceeding of the Third International Congress. Santorini, Greece 3-9 September 1989*, London, p. 128-160
- WILLEY G., LATHERAP D.
 1956 *An Archaeological Classification of Culture Contact Situations*, in: R. Wauchope ed., *Seminars in Archaeology: 1955*, Salt Lake City, p. 3-30

MARTA GUZOWSKA (*IA UW*),

ASSAF YASUR-LANDAU (*INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY, TEL AVIV UNIVERSITY*)

MINOANS ANTE PORTAS... TRACES OF MINOAN BEHAVIORAL PATTERNS IN THE NORTH-EAST AEGEAN
SUMMARY

The article traces the presence of Minoan behavioral patterns in the area at the entrance to the Dardanelles Strait. Unlike in other areas influenced by Minoan culture (like Cyclades or Miletus), the North-East Aegean reveals only very scarce evidence of Minoan influence. Therefore a special methodology needs to be

employed to approach the problem.

Rather than focusing on selected Minoan and Minoizing objects, we propose to concentrate on evidence of behavioral patterns that exerted their influence on a broad range of material cultural output.